

POSTIŽENÍ ZRAKU JAKO SOUČÁST KOMBINOVANÉHO POSTIŽENÍ

Postižení zraku jako součást komplexu vad

Terminologie

kombinované postižení, vícenásobné postižení, těžké postižení

multiple disability, multihandicap, mehrfachbehinderung, schwerstbehinderung

multidisabled visually impaired – MDVI

heterogenní skupina – vícenásobné postižení závisí na stupni mentální retardace

dnes komplexní pohled v kontextu kvality života

Kombinované postižení I – žák s více vadami

postižení současně dvěma nebo více na sobě kauzálně nezávislými druhy postižení, z nichž každé by vzhledem k hloubce a důsledkům opravňovalo k zařazení do speciální školy příslušného typu. Věstník MŠMT ČR č. 8/1997

Kombinované postižení II

- Coen de Jongova definice
 - existence dvou defektů, které by samy o sobě vedly k handicapu
 - pro děti s každým z těchto defektů existuje vzdělávací program, který využívá kompenzačních mechanismů, které má dítě k dispozici, nebo které mu může poskytnout okolí
 - vzdělávací programy, které byly pro děti s jednotlivými defekty vytvořeny, se navzájem vylučují, nebo jejich použití možné jen se značným omezením a modifikacemi (De Jong in Holubová, 1998)

Kombinované postižení III

Vícenásobné postižení je fenomén způsobující tzv. *synergetický efekt* – novou kvalitu postižení – odlišnou od jednoduchého součtu postižení.

$V_{np} = f(P_1, P_2, \dots, P_n, S_{ye}, K_m)$

Statistické údaje – děti se zrakovým a kombinovaným postižením v ČR

Zrakové vady u dětí s KP

Co víme o CVI?

Kortikální poškození zraku (CVI)

CHARAKTERISTIKA

Korová slepota

Poškození zrkového centra nebo zrkových drah, zrkových asociačních oblastí

Zřejmě hlavní příčina – prenatální hypoxie

Přidružené problémy - mozková obrna, epilepsie, mentální retardace, hydrocefalus, poruchy učení, hluchota

Také atrofie optického nervu, hypoplazie optického nervu, retinální abnormality

Dezorientace v prostoru

PROJEVY

Proměnlivost užívání zraku

Zdravě vypadající oko

Výpadky zorného pole, efekt „ementálu“

Netečnost k vizuálním podnětům

Preference taktilně-haptického podnětu

Problémy s pozráním předmětů na krátké vzdálenosti

Problém rozlišení figura-pozadí, crowding-fenomén

Upřednostnění periferního vidění

Zachování barvocitu

Podnět zpracován po určité době

CVI – úpravy prostředí a strategie

Zesílené osvětlení

Velký kontrast, oranžová a červená barva

Využívání stejných podnětů a pomůcek v různých prostředích
Kombinace s hlasovým výstupem počítače nebo načítacím zařízením
Určit, který kanál je se zrakem nejvíce využíván
Pozor na přestimulování!
Předkládání izolovaných podnětů (crowding fenomén)
Opakování, rutina, režim
Verbalizace
Přiřazení barev různým obrázkům nebo tvarům
Omezené množství pedagogického personálu
Naučit využívat prst při přesunu k dalšímu obrázku
Maximální eliminace hluku, únavy, jiného světelného zdroje
Zrakové a kombinované postižení/ a přidružené – obecná charakteristika
Omezený přísun informací
Snížená motivace k učení, objevování nového
Omezení sociálních interakcí
Omezená účast v každodenních činnostech
Často vyžadují asistenci a podporu ostatních osob

Zrakové a kombinované postižení – oblasti osobnosti (Sacks, Silberman et al., 1998)

Kognitivní, emočně-volní oblast

Obtíže v rozpoznání předmětu – problém poznávání – předmětová konstanta
Snížená pozornost, problém s upoutáním pozor., udržení, delší čas k činnosti
problém naučit se složitější dovednosti
Inaktivita způsobená kognitivním omezením,
Problémy s pochopením stálosti objektů, syntézou, zevšeobecněním
Problémy se zevšeobecněním situací

Sociální

Eliminace pozorování a nápodoby

Potíže s autoregulací chování, impulzivita

Izolace

Autoagrese, agrese

Motorická – závisí na typu přidruženého postižení

Zrakové postižení a lehké mentální postižení

Projevy přidružených postižení na vzdělávací proces žáků

Sluchové postižení, hluchoslepota – přizpůsobení komunikačních systémů zrakovému postižení

Mentální retardace, vývojová opoždění – metody využ. pozorování a gesta přizpůsobeny žákovi s TZP, efektivnější - tělesný kontakt s verbálními instrukcemi

Tělesné postižení – podpora funkčního vidění, znalost polohování, zacházení a krmení

Poruchy učení – problémy se sluchovou a zrakovou percepcí, dovednosti zrakové paměti, vizuálně-motorické dovednosti, orientace v prostoru, děti se ZP jsou často hyperaktivní nebo nepozorné (často albinici), lehce vyrušitelné, ztrácí zájem

Poruchy chování – z důvodů nemožnosti projevit své emoce se u žáků se ZP často objevuje autoagresivní chování (třepání rukou, mačkání očí), nebo agresivní na druhé (štipání, údery hlavou), autistické rysy v chování

Strategie u žáků s kombinovaným postižením a zrakovým postižením (Silberman in Sacks, et al. , 1997)

Kombinovaně postižené děti (především s mentálním postižením) upřednostňují taktilně-haptický kanál a vyřazují vizuální – důležitá vizuální podpora

strukturace činností - řád a sled činností dodržování, automatizace činností

konkrétní učení - situace v patřičném kontextu a čase, podpora hmatové zkušenosti, vede k abstraktnímu učení, opakování

podpora žákovy pozornosti – zmírnit hluk, přesvícení, jasné a stručné výpovědi a úkoly, struktura prostředí a udržení stejného pořádku, podpora anticipace dalších úkolů všemi smysly

učení zrakem – mnoho z těchto dětí má percepční sluchovou vadu, často se učí zrakem, tyto děti jsou často bystré a zdatné v PO

učení hmatem – předčasně narozené děti jsou často taktilně defenzivní nebo nesnesou určitý druh jídla, nemají rády fyzický kontakt (raná traumata a manipulace) - podpora dítěte, aby chtělo poznávat, struktura

aktivní učení - pozor u dětí s KP na syndrom naučené bezmocnosti (Seligman, 1991)

multidisciplinární, týmový přístup (rodiče, oftalmoped, instruktor POSP, fyzioterapeut, logoped, zdravotnický personál, psycholog, sociální pracovník apod.)

Podněty v intervenci

(Silberman et al. in Sacks, 2002)

jasné podněty, které dítě/žáka navedou na nějakou činnost

aktuální podnět (např. zvonění=další hodina)

gesta

verbální instrukce

obrázek či symbol

taktilní podnět (informace v bodovém písmu;dotek; předmět)

modelová situace (demonstrace požadovaného chování – ne pro zcela nevidomé)

fyzický podnět (např. lehký dotek zápěstí; plný spoluvytvářený pohyb)

většinou kombinace podnětů

Další podpůrná opatření

zraková stimulace

využití kompenzačních pomůcek

facilitační techniky (reflexní terapie, koncept bazální stimulace

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/210562221700003-klic/?streamtype=RL2> , orofaciální stimulace, ...)

snoezelen

využití dalších terapií

Aktivní učení - koncept

autorkou je Lilli Nielsen, dánská psycholožka

základní myšlenky

Pouze to, co se dítě naučí samo, se stane součástí jeho osobnosti

Děti trénované neprospívají

Nejdůležitější je pozorovat, co dítě může dělat

podporuje využití aktivity dítěte a jeho vlastní zkušenosti v učení

smyslová integrace

využívány *speciální pomůcky a úprava prostředí*

Hračky a pomůcky

Hračky - konstruktivní, více stejných k pochopení množství

Little room

pomáhá pochopit prostorové vztahy

Eliminuje hluk

Vnímání sebe sama a předmětu

Support bench – podpůrná lavice

Nahrazuje sed a hru

Na břicho, uvolní se ruce a nohy

Umístění předmětů pod končetiny

Essef board – pružinová deska

Vykonávání pohybů nohama

Posílení svalstva

Sound box – hrací skříňka

Krabička s magnetofonem – stlačením víka funguje

Vibruje

Zvuk jako následek aktivity

Aktivní učení - tipy

učení se *od úrovně, které dítě dosáhlo*

pozorujme dítě, co dokáže, nabídněme podobné předměty a aktivity

komunikujme na jeho úrovni a sdílejme jeho zájem

aby se dítě činnosti naučilo, je nutné je *mnohokrát zopakovat*, pokud možno s obměnami.

nabídněme dítěti několik aktivit a předmětů, které lehce přesahují jeho vývojový stupeň.
Dítěti ukážeme, jak na to.

Nevyrušujme dítě ze hry, dítě se zrakovým postižením musí přerušit aktivitu, aby nás slyšelo.

dejme dítěte *dostatek času na reakci*, zpomalme – budme trpěliví.

dovolme dítěti, aby samo kontrolovalo své ruce. Než dítěti s těžkým zrakovým postižením povědeme ruce, předvedme mu předmět dotekem materiálu, vytvářením zvuků pomocí předmětu apod.

Nielsen, 1998

Fenomén zkvalitňování lékařské péče

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/210562221700017-klic/?streamtype=RL2>

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/20856226638-deti-z-krabicky/>

Hluchoslepota

duální senzorní postižení

deafblind people

cca. 1500 osob v ČR, 50% výskytu je u seniorů (60 let a výše)

Hluchoslepota – pojetí

medicínské pojetí – z pohledu stavu a fungování zrakového a sluchového analyzátoru

funkční pojetí – charakterizují také komplikace a specifika hluchoslepoty

Hluchoslepota – definice

Hluchoslepota je jedinečné postižení, které vzniká kombinací sluchového a zrakového poškození. Způsobuje v důsledku účinků souběhu poruch funkcí sluchu a zraku závažné **potíže v psychosociální oblasti, při komunikaci, sociální a funkční interakci s prostředím a při zajišťování vlastních životních potřeb** takto postiženého člověka. Současně zabraňuje plnohodnotnému začlenění a zapojení do běžného života a společnosti

(Jakeš, 2003)

severské státy – problémy **v oblasti komunikace, získávání informací a v orientaci v prostředí**. Kombinace postižení znemožňuje automaticky využívat služby pro osoby se zrakovým a se sluchovým postižením

Historie

19. stol.

první edukovaná hluchoslepá dívka – Laura Bridgman, USA, učitel Samuel Howe, Perkins Institute, později Hellen Keller a Ann Sullivan jako vychovatelka

Vznik prvních služeb pro hluchoslepe – skandinávské země, Francie, Německo, Rusko

20. stol.

60. léta – velká epidemie rubeoly v USA i Evropě zvýšila zájem o HS problematiku

90. léta – Lorm ve spolupráci s Katedrou speciální pedagogiky v Olomouci zahájil experiment vzdělávání

Etiologie

Vrozená

Prenatální příčiny- zarděnky, syfilis, toxoplazmóza, cytomegalovirus, syndromy – Usherův syndrom, CHARGE, atd.

Perinatální příčiny – předčasný porod, protrahovaný (hypoxie) a další komplikace

Postnatální příčiny – komplikace po porodu

Získaná

infekční onemocnění

úrazy

progrese zrakových a sluchových vad

infekční meningitida

(Ludíková, 2000)

Klasifikace - podle stupně duálního postižení

totálně hluchoslepe osoby – osoby totálně nevidomé i neslyšící, plná absence zraku i sluchu

prakticky hluchoslepi – osoby s minimálními zbytky zraku či sluchu

slabozrací neslyšící – osoby se zbytky zraku a totálně či prakticky neslyšící

nedoslýchaví nevidomí – osoby se zbytky sluchu a totálně či prakticky nevidomé

slabozrací nedoslýchaví – osoby se zbytky zraku i sluchu

Klasifikace - podle doby vzniku postižení

hluchoslepi od narození

prvotně neslyšící s ranou ztrátou zraku

prvotně neslyšící s pozdní ztrátou zraku

prvotně nevidomí s ranou ztrátou sluchu

prvotně nevidomí s následnou pozdní, pořečovou ztrátou sluchu

prvotně vidící a slyšící s následnou ztrátou sluchu i zraku v raném období

prvotně vidící a slyšící s následnou ztrátou sluchu i zraku v pořečovém období

prvotně slabozrací s následnou ztrátou sluchu

prvotně nedoslýchaví s následnou ztrátou zraku

Komunikace

Omezení

Není komunikační model

Sociální izolace

Nedostatek zkušeností

Lidé a věci připadají náhodné

TOTÁLNÍ KOMUNIKACE, zvláště u vrozené hluchoslepoty

Komunikační systémy

Nonverbální

Řeč těla a signály

Přirozená gesta a pantomima

Vokalizace

Předměty (skutečné i symbolické)

Obrázky (fotografie, malované, piktogramy, reliéfní)

Verbální

Orální (Tadoma, Taktiling, Odezírání)

Znakový (taktilní znakový jazyk, ruka v ruce - zavěšené ruce, běžný znakový jazyk)

Manuální abeceda (daktyl, daktyl do dlaně)

Psaný jazyk (Braillovo písmo, psaní do dlaně, Braille do dlaně, Lorm)

Vzdělávání v ČR

Třída základní školy speciální pro hluchoslepe žáky v Olomouci při škole pro SP
<http://www.sluch-ol.cz/>

Dětský domov a Mateřská škola speciální v Berouně <http://www.ddmsberoun.cz/>

Školy pro zrakově/ sluchově postižené

Školy pro žáky s více vadami

<http://www.zablesk.olomouc.com/index.php?page=zablesk.vitejte-v-zablesku>

Van Dijkova metoda

Používaná v Holandsku

Metoda totální komunikace

Těsný tělesný kontakt při pohybech

K pohybu jsou přidružovány další stimuly

Rituály – stereotypy

Referenční znak, předmětové kalendáře

Rozvoj komunikace

Organizace pro hluchoslepe

LORM – Společnost pro hluchoslepe

Tyfloservis, o. p. s.

VIA Sdružení hluchoslepých

Záblesk – Sdružení rodičů a přátel hluchoslepých dětí

LORM – Společnost pro hluchoslepe

Červenobílá hůl

Začátkem roku 2001 byla v České republice přijata Vyhláška č. 30/2001 Sb. Ministerstva dopravy a spojů. Tato vyhláška, která nabyla účinnosti dne 31.1.2001, stanovuje po vzoru některých evropských zemí jako symbol hluchoslepoty **červeno-bílou hůl**.

V § 27 odst.2 se uvádí, že "**speciální označení osoby nevidomé je bílá hůl, označení osoby hluchoslepe je hůl s bílými a červenými pruhy o šířce 100 mm**".